

templomlátogató fiatalok viszont mindig. Az ukrán nyelven elhangzó felszólításra csak a presbitériumban ülő fiatalok válaszoltak, az idősebbek közül alig valaki. Nem fordult elő, hogy az ukrán nyelvű felszólításra valaki lengyelül válaszolt volna. A pap által lengyelül intonált énekeket az idősebb korosztály énekelte, az ukrán nyelvűeket viszont csak az orgonista és néhány fiatal a rendszeres templomlátogatók közül.

A mise alatti nyelvi viselkedést az idősebb korosztály szabja meg. A hagyományos közösségekben, amilyenek az ukrainai lengyel falvak, a nyelvváltás a liturgiában lassabban megy végbe, mint egyébként. Nem elég ehhez a generációváltás, hanem ki kell alakulnia egy olyan, az ukrán nyelvet a templomban is előnyben részesítő rétegnek, amely túlsúlyba kerül a templomlátogatók között. Jelenleg azonban a 20 évnél fiatalabbak megkérdése azzal az eredménnyel járt, hogy a templomlátogató fiatalok között kisebbségben vannak azok, akik ukránnak vallják magukat, a lengyel tudatúak pedig, noha gyakran csak passzívan tudnak lengyelül, nem hívei annak, hogy kizárólag ukrán legyen az istentiszteleti nyelv. A katolikus istentiszteleten való részvétel továbbra is együtt jár a lengyel nyelv használatával, ezért az ukrán nyelvű hitoktatásra járó gyermekeknek is meg kell tanulniuk néhány lengyel imádságot, ha a többiekkel együtt akarnak imádkozni.

Zoltán András

Nyelv és identitás a kasuboknál

Popowska-Taborska, Hanna: Język a tożsamość – casus kaszubszczyzny. = Smulkowa, Elżbieta, Engelking, Anna (red.), Język a tożsamość na pograniczu kultur: Białystok, Katedra Kultury Białoruskiej Uniwersytetu w Białymstoku, 2000 (= Prace Katedry Kultury Białoruskiej Uniwersytetu w Białymstoku 1. tom). 171–176. p.

Több mint egy évszázada folyik a vita arról, hogy a kasub önálló nyelv-e, vagy pedig a lengyel egyik dialektusa. A nyelvtudományi munkákban a kasub úgy jelenik meg, mint egy korábban nagyobb, de az elmúlt századokban germanizált nyelvterület keleti periferéjája. Tipikusan kasub hangtani változásnak mindössze három tekinthető, ezek közül kettő (* $\epsilon > i$; $s' > z'$, $c' > s$, z, c, C) a XIV. században, egy pedig (az úgynevezett „kasub sva” kialakulása bizonyos helyzetekben a rövid y , i , u helyén) a XVII. század második felében alakult ki. A kasub mai különállása elsősorban azon alapul, hogy megőrzött olyan, az ólengyelben még ismert hangtani, alaktani és szóképzettani vonásokat, amelyeket a lengyel nyelvterület többi részéről különféle innovációs folyamatok mára már kiszorítottak. Erre hivatkozva a nyelvészek egy része a kasubban egy – meglehetősen archaikus – lengyel nyelvjárást lát. Az így gondolkozó nyelvészek sem vonják azonban kétségbe a kasub, különösen az északi és középső kasub nyelvjárások nyilvánvaló különállását. Mindenki elismeri, hogy a kasub annyira élő és fejlődő idióma, amihez hasonló egyetlen más lengyel nyelvjárásban sem tapasztalható. Más felfogás szerint azonban a kasub önálló nyelv. Edward Breza felfogásában a két nyelvi rendszer – a lengyel és a kasub – szinkron leírása és kontrasztív vizsgálata alapján megállapítható, hogy két különböző nyelvről van szó. Alfred Majewicz az *etnolektus* (= egy etnikai csoport nyelve) fogalmával operálva azt állítja, hogy ha egy etnolektuson beszélő nem érti meg a másik etnolektuson beszélőt, akkor ez az etnolektus önálló nyelv. És valóban, a Lengyelország központi részéről származó lengyel nem érti meg az északi kasub nyelvjárást.

A szerző szerint a „nyelv vagy nyelvjárás” dilemmájának az eldöntése jelentős mértékben kívül esik a nyelvtudomány kompetenciáján, mert ebben kulturális és szociális té-

nyezők is közrejátszanak, jelen esetben a következők: 1. létezik kasub irodalmi hagyomány és modern kasub irodalom; 2. kísérletet tesznek a kasub nyelvi norma kialakítására; 3. tudatosan bővítik a kasub használati körét.

1. A XVI–XVII. században még csak kasub nyelvjárási vonásokat fedezhetünk fel lengyel nyelvű szövegekben, de a XIX. század első felétől kezdve már folyamatos a kasub irodalmi hagyomány. A mai kasub írók zömét nem lehet nyelvjárási vagy regionális írónak nevezni, noha sokan saját nyelvjárásukon írnak. Sok kasub művet lefordítottak ugyanis a lengyelén kívül más nyelvekre, köztük világnyelvekre is.
2. A kasub nyelvi norma kialakítására irányuló törekvés kézzelfogható jele a helyesírás egységesítésére irányuló erőfeszítés. Az E. Breza és J. Treder által 1975-ben kiadott helyesírási szabályzatot ugyan sokan vitatják és felülbírálják, de a nyelvi norma kialakítását célozzák a kasub–lengyel és a lengyel–kasub szótárak, amelyek a nyelvújítási szótár szerepét is betöltik: szerzőik maguk által kreált neologizmusokat is közzé tesznek abból a célból, hogy megteremtsék azt az irodalmi nyelvben nélkülözhetetlen absztrakt szókinccset, amely a nyelvjárásokból nem kölcsönözhető, mert a nyelvjárási beszédben nem is létezik. 1981-ben megjelent E. Breza és J. Treder kasub nyelvtana (lengyelül), 1992-ben egy kasub nyelvkönyv, 1997-ben egy új kasub helyesírási kézikönyv immár kasub nyelven, ami maga után vonta a kasub nyelvészeti szakkifejezések megteremtésének a szükségességét is.
3. A kasub nyelv használati körének tudatos kiterjesztése figyelhető meg abban, hogy csak 1992-ben egyidejűleg két kasub nyelvű Újszövetség-fordítás is megjelent. Nem kétséges, hogy az ilyen irányú buzgólkodásnak nagy lendületet adtak II. János Pál pápa szavai, aki 1987. június 11-én Gdyniában anyanyelvükön biztatta a kasubokat arra, hogy őrizzék meg identitásukat biztosító értékeiket és hagyományaikat. Bővültek a kasub intézmények is: Sikorzynban kasub kulturális és oktatási központ működik, Gdańskban pedig az újonnan alakult Kasub Intézet. A gdański rádió hetente kasub magazinműsort közvetít, amelynek részeként kasub nyelvtanfolyam is indult, amelynek írásos anyagát a gdański helyi sajtó közli. Brusyban kasub liceum, a gdański egyetemen kasub lektorátus működik. A gdański metropolita felszólította a kasubul tudó papokat, hogy a kasub falvakban vezessék be a kasub nyelvű liturgiát.

Ugyanakkor a kasub vezető értelmiségiek lengyel nemzetiségűnek, a lengyel nemzet egy sajátos etnikai változatába tartozónak vallják magukat, noha tudatában vannak etnikai különállásuknak. A saját nyelvi és kulturális tudatú etnikai csoport identitása a kasubok esetében más szinten fogalmazódik meg, mint a nemzeti identitás.

Zoltán András

Nyelv és identitás kultúrák határán: a lausitzi szorbok

*Rzetelska-Feleszko, Ewa: Język a tożsamość na pograniczu kultur – sytuacja lużycka.
= Smulkowa, Elżbieta, Engelking, Anna (red.), Język a tożsamość na pograniczu kultur. Białystok,
Katedra Kultury Białoruskiej Uniwersytetu w Białymstoku, 2000 (= Prace Katedry Kultury Białoruskiej
Uniwersytetu w Białymstoku 1. tom). 180–185. p.*

A lausitzi szorbok lélekszáma jelenleg körülbelül 60 ezer fő, a második világháború utáni években még mintegy 80 ezren voltak. Közvetlenül a háború után Lausitzban nagy nem-